

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΦΕΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

1ος ΔΙΑΓΩΝΙΟΥ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

ΑΠΟΤΕΛΗΜΑΤΑ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΣΤΟΓΣ 1998-99

Γλυπτά
&

Ενεπίγραφες πλάκες
του Ρεθύμνου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

ΚΩΣΤΗΣ Η. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ 2000

2. ΚΩΣΤΗΣ ΓΙΑΜΠΟΥΔΑΚΗΣ

Είδος: ανδριάντας

Μέγεθος: υπερφυσικό

Υλικό: ορείχαλκος

Χώρος: Στην πλατεία Τεσσάρων Μαρτύρων

Χορηγός: Γενικό Επιτελείο Στρατού (1964)

Αποκαλυπτήρια: 10.11.1966

Γλύπτης: Γιάννης Κανακάκης

Επιγραφή: (μπροστά στο βάθρο)

ΚΩΣΤΗΣ ΓΙΑΜΠΟΥΔΑΚΗΣ.
ΠΥΡΠΟΛΗΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΚΑΔΙΟΥ
9 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1866

(δεξιά πλευρά βάθρου)

ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΔΑΠΑΝΑΙΣ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΑΡΧΗΓΕΥΟΝΤΟΣ ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΥ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΣΠΑΝΤΙΔΑΚΗ
ΕΓΕΝΕΤΟ ΕΠΙ ΤΡΙΤΗΣ
ΔΗΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ
ΤΟΥ ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΡΕΘΥΜΝΗΣ
ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Μ. ΨΥΧΟΥΝΤΑΚΗ
ΙΑΤΡΟΥ
ΕΝ ΕΤΕΙ 1964
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΝΑΚΑΚΗΣ
Ο ΡΕΘΥΜΝΙΟΣ ΕΠΟΙΕΙ*

Ο ΗΡΩΑΣ ΚΩΣΤΗΣ ΓΙΑΜΠΟΥΔΑΚΗΣ

Ο πρωταγωνιστής του αρκαδικού δράματος, *Κωνσταντίνος Δ. Γιαμπουδάκης*, καταγόταν από το χωριό Άδελε Ρεθύμνης. Ο πατέρας του Δημήτριος διακρινόταν για την εντιμότητά του γι' αυτό και είχε ορκιστεί κοτζάμπασης στο Άδελε. Ή μάνα του Δέσποινα, από το Μέρωνα Αμαρίου, απέκτησε δύο ακόμη αγόρια, τον Παντελή και τον Κισσάνδρο, και δύο θυγατέρες, τη Χρυσή και τη Μαρία.

Ο Κωστής ήταν μετρίου αναστήματος, αθλητικός τύπος, με πλούσιο ψυχικό κόσμο. Λίγο μελαχρινός στην όψη με καστανά μάτια και επιβλητικό βλέμμα και φορούσε στην κεφαλή του μαύρο μαντήλι. Πολλές φορές τόσο οι χριστιανοί όσο και οι Τούρκοι τον αποκαλούσαν «*Γιαμπού*», πράγμα που συνηθίζεται και σήμερα ακόμα στην Κρήτη,

* Να σημειωθεί ότι όλες οι επιγραφές έχουν μεταφερθεί εδώ όπως ακριβώς είναι στουχημένες πάνω στο μάρμαρο του κάθε γλυπτού.

θέλοντας να τονίσουν το δυναμισμό και τη μεγαλοπρέπεια του προσώπου του.

Στο χωρίο του ο Γιαμπουδάκης διατηρούσε μικρό κατάστημα («ντουκιάνι») και έκανε τον χρεοπώλη, μεταπολώντας σφάγια. Αγαπούσε τον αθλητισμό και ήταν πρώτος απ' όλους στο δόλι. Οι Τούρκοι δεν τολμούσαν να τον πειράξουν για την παλικαριά του και οι χριστιανοί, επίσης, τον αγαπούσαν και τον σεβόγουσαν ιδιαίτερα. Πολλές φορές έγινε ήρωας επεισοδίων υπέρ των χριστιανών και δεν άφηνε ευκαιρία χωρίς να διακριθεί φανερώνοντας τη γενναία του καρδιά, η οποία περιέκλεινε το μυστήριο της λατρείας των ιδεωδών της πίστεως και της πατρίδας.

Ο Κωστής Γιαμπουδάκης είχε πντρευτεί την Αικατερίνη, το γένος Περακάκη, με την οποία απέκτησε ένα γιο, τον Αριστοφάνη. Φεύγοντας για το Αρκάδι αποχαιρέτησε τη μητέρα του, τη σύζυγό του και τον αδελφό του Κισσάνδρο λέγοντάς τους με απεριόριστο θάρρος και πίστη στο Θεό:

«Έχετε γεια για πάντα. Εγώ θα πάω στο Αρκάδι και θα πολεμήσω μέχρι θανάτου. Δεν θα παραδοθώ ποτέ στους Τούρκους».

Ο αδελφός του θέλησε να τον ακολουθήσει αλλά ο Κωστής του είπε: «Εγώ θα πάω στον πόλεμο και συ θα μείνεις εδώ. Αφήνω τη γυναίκα μου και το παιδί μου στο Θεό και στα χέρια σου». Μετά ο Γιαμπουδάκης ασπάστηκε τη μάνα του, τη σύζυγο του, το μικρό του γιο και τον αδελφό του και έφυγε για το Αρκάδι, όπου τον ανέμενε η δόξα και η αθανασία.

Στις 9 Νοεμβρίου 1866 οι Τούρκοι, που είχαν την αριθμητική υπεροχή, ήταν έτοιμοι να μπουν στο μοναστήρι. Τότε ο Γιαμπουδάκης ζήτησε την άδεια του ηγουμένου Γαβριήλ Μαρινάκη, για να θέσει φωτιά στην μπαρούτα ποθήκη, ο οποίος και τον προέτρεψε σε αυτήν την πράξη. Την αμετάθετη απόφασή του για ανατίναξη ο Γιαμπουδάκης την πήρε ύστερα από βαθιά σκέψη και διέπραξε το έπραξε με πλήρη συνείδηση εμπνεόμενος από τα ευγενέστερα και ανθρωπιστικότερα ιδεώδη.

Ο Γιαμπουδάκης, αφού υπολόγισε τις συνέπειες που θα είχε η τυχόν πτώση του Αρκαδίου στην τιμή των γυναικών που δρισκόντουσαν κλεισμένες σε αυτό, πήρε τη γενναία απόφασή του «να καί μαζί με αυτές» και να μην παραδοθούν στην ατίμωση και τον ονειδισμό. Την απόφασή του αυτή έκαμε αμέσως γνωστή και στα γυναικό-

Εικ. 6. Κωστής Γιαμπουδάκης.

παιδα, τα οποια δρίσκονταν, τη στιγμή έκεινη, στο ανώγειο της πυριτιδαποθήκης, καθώς και στα ανώγεια των διπλανών κελλιών των ιερομονάχων Ζαχαρία και Νεόφυτου, για να φύγουν από εκεί, αν ήθελαν. Αλλά όλοι με μια φωνή φώναξαν αποφασισμένοι: «Φωθιά στο μπαρούτι!».

Επομένως, η ανατίναξη ήταν πράξη εθελούσια όχι μόνο του Ηγουμενου και του Γιαμπουδάκη, αλλά όλων των ολοκαυτωθέντων, αφού είχαν προσκληθεί και είχαν μεταβεί μόνοι τους στο χώρο της πυριτιδαποθήκης.

Ο Ηρακλής Μανελάκης ήταν παρών στην πυριτιδαποθήκη τη στιγμή εκείνη της αγωνίας. Ο Γιαμπουδάκης, ο οποίος είχε ανοιχτή την πόρτα της πυριτιδαποθήκης, επανέλαβε και πάλι την απόφασή του και πρόσθεσε: «Αποφάσισα να δώσω φωθιά στο μπαρούτι, για να μην πέσουμε ζωντανοί σταν εχθρών τα χέρια. Όσοι θέλουν να βγουν έξω, να βγουν για να μην έχω εγώ το κρίμα τους». Ο Μανελάκης είπε στον Γιαμπουδάκη: «Εγώ, Κωνσταντή, θα βγω έξω κι αν γλυτώσω εγλύτωσα». Τότε ο Γιαμπουδάκης ασπάστηκε το φίλο του Μανελάκη και του είπε «επί λέξει»: «Άμε στο καλό. Ο Θεός και ο άγιος Κωνσταντίνος να σε ξεμπερδέψουν. Αν θέλει ο Θεός και στα χέρια σου το παιδί μου».

Μόλις ο Μανελάκης βγήκε από την πυριτιδαποθήκη, ο Γιαμπουδάκης πυροβόλησε με την πιστόλα του στην πυρίτιδα. Ο Μανελάκης ήταν τόσο κοντά, που, όπως είπε στον Κισσάνδρο, λίγο έλλειψε να πεταχτεί στον αέρα.

Από το θαυμάσιο αυτό κήρυγμα του Κωστή Γιαμπουδάκη για ένδοξο και ηρωικό θάνατο, όπως μας το δίέσωσε ο Ηρακλής Μανελάκης αλλά και άλλοι από αυτούς που αιχμαλωτίστηκαν και τελικά επέζησαν, δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι ο Κωστής Γιαμπουδάκης είναι ο ήρωας που έβαλε τελικά τη φωτιά στην πυρίτιδα την κρίσιμη εκείνη στιγμή της θυσίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Τιμόθ. Βενέρη, *Το Αρκάδι δια των αιώνων*, Αθήνα 1938.

Μ. Μανούσακα, «Άγνωστα κεφάλαια της παλαιότερης ιστορίας του Αρκαδίου»,

Κρητική Εστία 8, 278 κ. εξ.

Κ. Καλοκύρη, «Ανέκδοτοι επιγραφαί και χαράγματα», *Κρητικά Χρονικά* Ε', 337.

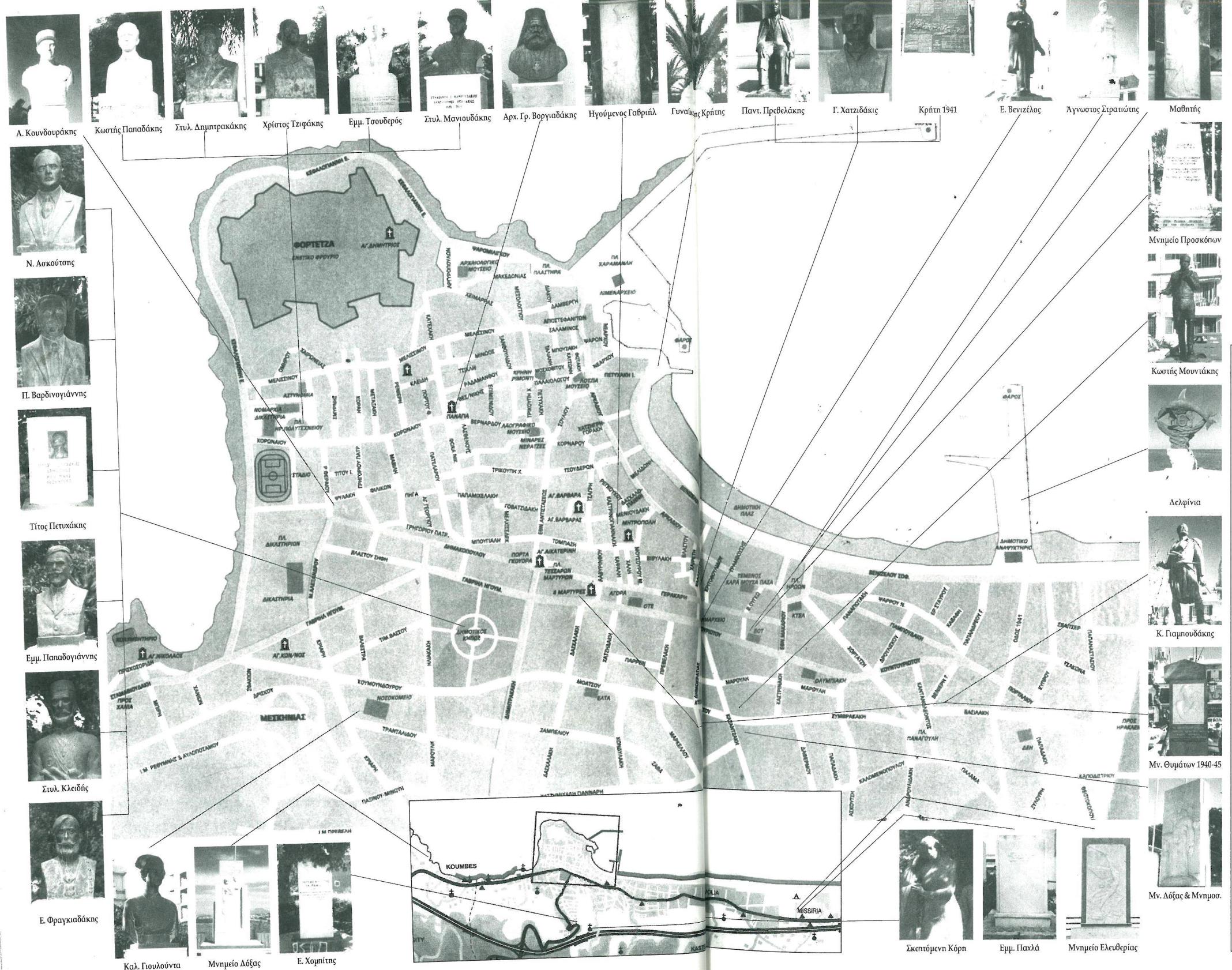
Κωστή Ηλ. Παπαδάκη, «Η Αρκαδική Εποποϊα στη ρομαντική ποίηση του ΙΘ' αι-

ώνα», *Κρητολογικά Γραμματα* 12 (1996), 194.

Κωστή Ηλ. Παπαδάκη - Αλκιβ. Μαυράκη, *Τιμητικές εκδηλώσεις για την Αρκαδίκη Εθελοντιστικά και τον Εμμ. παχλά, έκδοση Πολιτιστικού Συλλόγου Περιβολίων - Μισιρίων, Περιβόλια* 7.11.1997.

Εφημ. *Βήμα*, φ. 6656/6.11.1966.

Εφημ. *Κρητική Επιθεώρησις*, φ. 6319/10.11.1966.

Γλυπτά Ρεθύμνου

Πρόγραμμα Β' βάθμιας Πριβαλλοντικής Εκπαίδευσης
1ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΡΕΘΥΜΝΗΣ – Τμήμα Β5 – Σχολ. Έτος 1998-1999
Συντονισμός – Επιμέλεια: ΚΩΣΤΗΣ ΗΑ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ
Σύνταξη τοπογραφικών διαγραμμάτων – φωτογραφιών: ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΙΧ. ΣΙΜΙΤΖΗΣ
Τοπογραφικό διάγραμμα από ΟΤΕ – Τηλεφωνικό Καταλόγος Κρήτης 1998

6. ΚΩΣΤΗΣ ΜΟΥΝΤΑΚΗΣ

Είδος: ανδριάντας

Μέγεθος: φυσικό

Υλικό: ορείχαλκος

Χώρος: Στην πλατεία που βρίσκεται στη συμβολή των οδών Καζαντζάκη και Ζυμβρακάκη. Ο χώρος παραχωρήθηκε με το πρακτικό 9/3.6.93 του Δημοτικού Συμβουλίου (Σκεπτ.: 281/93).

Χορηγός: Πνευματική Καλλιτεχνική Πολιτιστική Αστική Εταιρία «*Mnēmē K. Μουντάκη*».

Αποκαλυπτήρια: 25.8.1997 (εικ. 14).

Γλύπτης: Πραξιτέλης Τζανουλίνος

Επιγραφή: (μπροστά)

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΥΝΤΑΚΗΣ

ΛΥΡΑΡΗΣ - ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

(αριστερή πλευρά του βάθρου):

ΦΙΛΟΤΕΧΝΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΓΛΥΠΤΗ

ΠΡΑΞΙΤΕΛΗ ΤΖΑΝΟΥΛΙΝΟ

ΜΕ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

«ΜΝΗΜΗ ΚΩΣΤΑ ΜΟΥΝΤΑΚΗ»

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: ΜΑΝΟΛΗΣ ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ

ΜΕΛΗ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΦΦΑΤΟΣ

ΡΟΥΣΣΕΤΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΟΣ ΜΟΥΝΤΑΚΗΣ

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΑΓΓΕΛΑΚΗΣ

ΚΑΙ ΜΕ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΙ ΗΡΩ ΣΓΟΥΡΑΚΗ

ΕΠΙ ΔΗΜΑΡΧΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΧΟΝΤΑΚΗ

25 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1997

ΚΩΣΤΗΣ ΜΟΥΝΤΑΚΗΣ (1926-1991)

«ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΛΥΡΑΡΗ»

Σε ώρες κρίσιμων απειλών και γενικότερης πολιτιστικής ισοπέδωσης γίνεται ιδιαίτερα εμφανής και καίρια η μνήμη των προϊκισμένων εκείνων δασκάλων και δημιουργών που αφομοίωσαν την παράδοση δημητουργικά και κατάφεραν να εκφράσουν τους πόθους, τους καθημούς, τις αρχές και τις ελπίδες του λαού τους και τους αγώνες για τη λευτεριά του τόπου τους.

Ένας τέτοιος δάσκαλος και δημιουργός ήταν και ο Κώστας Μουντάκης, που υπήρξε ο αντιπροσωπευτικότερος λαϊκός καλλιτέχνης της Κρήτης, που, παράλληλα με το Νίκο Ξυλούρη, πέρασε τις μαντινάδες, τα ριζίτικα, το συρτό και τον πεντοζάλη

στις καρδιές της νεολαίας και διέδωσε την κρητική μουσική πέρα από τα σύνορα της Ελλάδας. Ο Κώστας Μουντάκης υπήρξε η δύναμη αλλά και η έκφραση της κρητικής μουσικής και με το έργο του και το ήθος του έγραψε τις λαμπρότερες σελίδες των παραδόσεών μας.

Πολυτάραχη, γεμάτη μάθους και σύμβολισμούς ήταν η ζωή του δασκάλου της κρητικής μουσικής. Γεννήθηκε στις 10 Φεβρουαρίου του 1926 στην Αλφά, ένα μικρό χωριούδακι της επαρχίας Μυλοποτάμου. Ήταν το μικρότερο από τα επτά παιδιά του Νίκου και της Καλλιόπης Μουντάκη.

Η ράτσα του κρατεί από πολέμαρχους και καπεταναίους των απελευθερωτικών αγώνων της Κρήτης. Οι Μουντάκηδες κατάγοται από τον Καλλικράτη Σφακίων και ο προππάπος τους, Μανούσος, σκοτώθηκε δίπλα στο Χατζημιχάλη Νταλιάνη, στο Φραγκοκάστελο, το 1827. Μετά την επανάσταση, οι Μουντάκηδες ξεριζώθηκαν· άλλοι πήγαν στα Χανιά, άλλοι στον Αποκόρωνα και άλλοι στην Αλφά Μυλοποτάμου.

Ο πατέρας του Κώστα Μουντάκη πέθανε τρεις μήνες μετά τη γέννησή του. Ο μικρός Κώστας τέλειωσε το δημοτικό το 1938, πέτυχε στο ημιγυμνάσιο Πανόρμου, αλλά διέκοψε τις σπουδές του λόγω οικονομικών δυσκολιών της πολυμελούς οικογένειάς του.

Από πολύ μικρός έδειξε την κλίση του στη λύρα. Την πρώτη του λύρα την απέκτησε το 1943, δίνοντας ένα αρνί και πέντε οκάδες τυρί. Λίγο πριν τον πόλεμο ο Μουντάκης ακολούθησε έναν πλανόδιο μικροπωλητή και οι εμπειρίες της εποχής εκείνης έδωσαν αργότερα ένα από τα σημαντικότερα έργα του, τον *Πραματευτή*. Την ίδια εποχή το Ρέθυμνο ήταν το κέντρο της κρητικής μουσικής, όπου μεσουρανούσαν ο *Ανδρέας Ροδινός*, ο *Μπαξεβάνης*, ο *Στέλιος Φουσταλιέρης*, ο *Καρεκλάς κ.ά.*

Το 1948 ο Μουντάκης κατετάγη στη χωροφυλακή. Υπηρέτησε στα Χανιά, στα Σφακιά και στην Αθήνα, όπου, το διάστημα 1950-1952, αποσπάστηκε στο ιδιαίτερο γραφείο του *Σοφοκλή Βενιζέλου*.

Το έτος 1955 κυκλοφορεί ο πρώτος του δίσκος σε συνεργασία με τον Κουτσουρέλη, με τραγούδια όπως ο περίφημος *Ζητιάνος* και η *Ρεθυμνιωτοπούλα*. Ακολουθεί μια αστείρευτη πορεία δισκογραφικών εκδόσεων, που τον καθιερώνουν ως τον περισσότερο γηγογραφημένο λυράρη της

Εικ. 13. Κώστης Μουντάκης.

Κρητικής μουσικής. «Ένα ματσάκι για-
σεμιά», «Αργαλειός», «Μυλωνάδες και
μαζώχτρες», «Ερωτόκριτος», «Κρητι-
κός γάμος», «Αναφορά στον Καζαντζά-
κη» κ.ά. είναι μερικά μόνο δείγματα της
δουλειάς του την εποχή εκείνη.

Η φήμη του απλώνεται σε όλη την Κρή-
τη και καθιερώνεται ως ο πρώτος λυράρης
του νησιού, με μεγάλη απήχηση στους
Κρητικούς της διασποράς, τους οποίους
συχνά επισκέπτοταν. Το 1960 επισκέπτε-
ται για πρώτη φορά την Αμερική και το
1971 τον Καναδά, την Αυστραλία και άλ-
λες Χώρες με ελληνική ομογένεια.

Το 1975, μετά από μια περιπέτεια της
υγείας του, διακόπτει την επαγγελματι-
κή του δραστηριότητα και παίζει μόνο σε
επιλεγμένα γλέντια και εκδηλώσεις. Την
περίοδο αυτή αισθάνεται όλο και επιτα-
κτικότερη την ανάγκη για παιδεία. Έχει
πάρει την πολύ δημιουργική ιδέα να ιδρύ-
σει σχολές στις μεγαλύτερες πόλεις της Κρήτης και να διδάξει τα χρητικόπουλα χρη-
τική λύρα. Τα αποτελέσματα υπήρξαν λαμπρά και πολύ εντυπωσιακά. Εκατοντάδες
νέα παιδιά (αγόρια και κορίτσια) έμαθαν λύρα από το Μουντάκη, τον άνθρωπο που σε-
βάστηκε όσο λίγοι τη λαμπρή μουσική παράδοση της Κρήτης. Δεξιοτέχνης ο ίδιος στο
δοξάρι μάθαινε τα απλά πατήματα στους νεαρούς μαθητές του και τους δασκάλευε τη
μουσική διαδικασία της μελωδίας. Ο Μουντάκης, επίσης, συμπαραστέκεται τον ίδιο
καιρό με διάφορους τρόπους και στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών και γίνεται
πολύτιμος συνεργάτης του εργαστηρίου και των ερευνητικών προγραμμάτων εθνομου-
σικολογίας.

Το 1979 ιδρύει την πρώτη σχολή λύρας στο Ωδείο του Ηρακλείου «Απόλλων», για
να ακολουθήσουν το Ρέθυμνο (1980), τα Χανιά (1981), ο Άγιος Νικόλαος (1983)
και το «Ελληνικό Ωδείο» της Αθήνας (1985), αν και παλιότερα είχε αρχίσει μαθή-
ματα και στην «Παγκρήτιο Ένωση».

Ο Κώστας Μουντάκης δεν ήταν απλός λαϊκός μουσικός και τραγουδοποιός της ση-
μερινής Κρήτης. Ήταν ένας βάρδος, ένας γνήσιος εκφραστής της λεβεντιάς, της ομορ-
φιάς, της λευτεριάς, και της δημοχρατικότητας που χαρακτηρίζουν την χρητική ψυχή.

Ο Κώστας Μουντάκης, ο άνθρωπος που σεβάστηκε όσο λίγοι τη λαμπρή μουσική
παράδοση της Κρήτης, πέθανε το 1991. Το θλιβερό άγγελμα του θανάτου του γέμισε
με θλίψη όλο τον χρητικό λαό. Ο θάνατος του Κώστα Μουντάκη δε σηματοδοτεί πα-

Εικ. 14. Ο Δήμαρχος Ρεθύμνου κ. Δ. Αρχοντάκης
αποκαλύπτει τον ανδριάντα του Κ. Μουντάκη.

ρά μόνο τη φυσική απουσία του μεγάλου δεξιοτέχνη και δασκάλου, που εξακολουθεί, πάντως, να διδάσκει και να εμπνέει μέσα από τις τηχογραφήσεις και την υποδομή που δημιούργησε στη διάρκεια της υπερδραστήριας ζωής του. Έργα ζωής, όπως το δικό του, δεν μπορεί ο θάνατος να τα σταματήσει!...

Η δύναμη της μουσικής, η δύναμη της λαϊκής παράδοσης, η δύναμη του λυράρη δημιουργού Κώστα Μουντάκη, ενώνει όλους τους Κρητικούς σε μια προσπάθεια με φιλόδοξες προοπτικές για την πολιτιστική παράδοση της Κρήτης.

Ο Γιώργος και η Ήρω Σγουράκη οραματίστηκαν και έβαλαν τα θεμέλια της πνευματικής, καλλιτεχνικής και πολιτιστικής εταιρείας «Μνήμη Κώστα Μουντάκη» που δημιουργήθηκε, για να τιμηθεί η κρητική μουσική μέσα από το έργο και τη ζωή του μεγάλου λαϊκού καλλιτέχνη. Το κείμενο δημιουργίας της εταιρίας υπέγραψαν τριάντα ένας θουλευτές που ψηφίζονται στην Κρήτη ή εκλέγονται μεν σε άλλες περιφέρειες της Χώρας έχουν, όμως, κρητική καταγωγή.

Οι οραματιστές και θεμελιωτές της Εταιρείας φιλοδοξούν η παρουσία, το ίθος και η κρητική συνείδηση του Κώστα Μουντάκη να αποτελέσουν το παράδειγμα για τις μέλλουστες γενιές που καλούνται να διατηρήσουν την πολιτική μας ταυτότητα και κληρονομιά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Περ. Κρήτη, Φεβρ. 1974, 38.

Εφημ. Αλλαγή Ηρακλείου, 30.1.1992.

Περιοδ. Κρήτη, τ. 202, 72.

Εφημ. Τόλμη Ηρακλείου 17.12.1992 (δύο σημειώματα: Μαν. Μαθιουδάκη και Γ'. Παρασύρη).

Εφημ. Κρητική Επιθεώρηση, 1.2.1991.

Εφημ. Ελευθεροτυπία Αθηνών, 22.7.1992.

Εφημ. Ρεθημνιώτικα Νέα, 28.1.1995, 2.3.1995.

Λ. Λιάθα, εφημ. Ελευθεροτυπία Αθήνας, 26.8.1997.

5. ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ

Είδος: ανάγλυφο

Μέγεθος: φυσικό

Υλικό: μάρμαρο

Χώρος: Β.Α. γωνία πλατείας Μητροπόλεως Ρεθύμνου

Χορηγός: Σύλλογος Ρεθυμνίων Αττικής «ΤΟ ΑΡΚΑΔΙ», με την πράξη της 2.10.1979.

Αποκαλυπτήρια: 25.5.1980

Γλύπτης: Αντώνης Καραχάλιος

Έτος κατασκευής: 1980

Επιγραφή:

Ο ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΡΕΘΥΜΝΙΩΤΩΝ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΤΟ ΑΡΚΑΔΙ

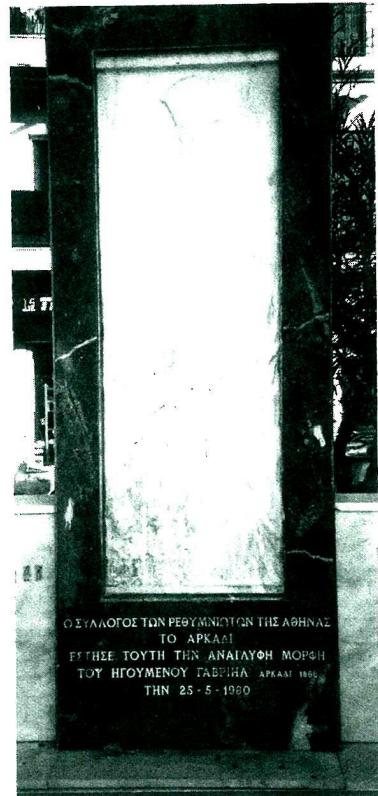
ΕΣΤΗΣΕ ΤΟΥΤΗ ΤΗΝ ΑΝΑΓΛΥΦΗ ΜΟΡΦΗ

ΤΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΓΑΒΡΙΗΛ ΑΡΚΑΔΙ 1866

ΤΗΝ 25.5.1980

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ (1825-1866)

Ο Γαβριήλ, ηγούμενος της Ι. Μονής Αρκαδίου Κρήτης, γεννήθηκε στο χωριό Μαργαρίτες Μυλοποτάμου, γύρω στο 1825 και αφιερώθηκε στην περίφημη Μονή Αρκαδίου, όπου έμαθε γράμματα, έγινε μοναχός, διάκονος, ιερομόναχος και από το 1856 και ηγούμενος αυτής. Το κατά κόσμον όνομά του ήταν Γεώργιος Μαρινάκης. Ήταν ψηλός, εύσωμος, ωραίος και επιβλητικός άντρας. Ασπάσθηκε το μοναχισμό και γράφτηκε στην αδελφότητα της Μονής Αρκαδίου, αλλάζοντας το κοσμικό του όνομα σε Γαβριήλ. Η προσωπικότητά του εκδηλώθηκε κυρίως κατά την Κρητική Επανάσταση του 1866. Πρωταγωνίστησε σε αυτήν, σε όλες τις τις εκδηλώσεις, ως μέλος της Επαναστατικής Επιτροπής. Κατά τη διάρκεια της επανάστασης είχε μετατρέψει το μοναστήρι σε κέντρο ανεφοδιασμού των επαναστατικών δυνάμεων και καταφύγιο των γυναικοπαίδων και των κατατρεγμένων, που είχαν για πρόεδρό τους τον ηγούμενο Γαβριήλ, εξαιτίας του θάρρους και των διοικητικών του προσόντων. Ο Γαβριήλ ήταν τότε 40 χρόνων.

Εικ. 43. Ο Ηγούμενος Γαβριήλ.

Στο αποκορύφωμα των συγκρούσεων έρεθηκε έγκλειστος στο μοναστήρι του, το οποίο είχαν πολιορκήσει οι δυνάμεις του Μουσταφά πασά. Ο Γαβριήλ, παρά τις συνεχείς εκκλήσεις των εχθρών για παράδοσή τους, με τη βοήθεια του Έλληνα αξιωματικού Ι. Δημακόπουλου ανέλαβε την άμυνα της Μονής, ενώ, παράλληλα, είχε ειδοποιήσει και το συνταγματάρχη Π. Κορωναίο, διοικητή του τμήματος Ρεθύμνης, να σπεύσει σε βοήθειά τους. Είναι πασίγνωστα για τη δραματικότητά τους τα δύο μηνύματα που στάλθηκαν από το Μοναστήρι προς τον Κορωναίο, που περιόδευε από μέρες στις επαρχίες Αγίου Βασιλείου και Αμαρίου, με σκοπό τη συγκέντρωση ενισχύσεων. Δραματικότερο το δεύτερο, που υπογράφεται μόνο από τον Ηγούμενο Γαβριήλ και το Δημακόπουλο και το παραθέτουμε κατά λέξη:

Προς τον κύριον Πάνο Κορωναίο

Συνταγματάρχην

και Γενικόν Αρχηγόν

Οπου ευρίσκεται

Γενναιότατε Αρχηγέ Π. Κορωναίε προσθάσατε μιαν ώραν ταχύτερον,
διότι μας έκλεισε και τακτικός και άτακτος στρατός πολύς.

Εν τη Ιερά Μονή Αρκαδίου την

8 Νοεμβρίου 1866

Εν δίᾳ μεγίστη

Καθηγούμενος Γαβριήλ

I. Δημακόπουλος

Δυστυχώς, όμως, η αναμενόμενη βοήθεια αργούσε να έρθει. Ο Γαβριήλ με τους μοναχούς του και τα ελάχιστα παλικάρια που είχαν κλειστεί μαζί του στο μοναστήρι, πάλεψε παλικαρίσια, προκειμένου να συγκρατήσει τις επιθέσεις δώδεκα, περίπου, χιλιάδων Τούρκων στρατιωτικών, μέχρι τις 9 Νοεμβρίου του 1866. Στις 9 Νοεμβρίου καταστράφηκε μέρος του μοναστηριού και, ύστερα από νέες επιθέσεις τους, οι Τούρκοι κατόρθωσαν να σπάσουν τη σιδερόπορτα της κυρίας εισόδου. Πριν, όμως, μπουν στο μοναστήρι, οι Έλληνες ανατίναξαν τον υπόνομο κάτω από την είσοδο.

Οι Τούρκοι είχαν σημαντικές απώλειες, αλλά και η τύχη της μονής είχε πια κριθεί. Ο γηρούμενος Γαβριήλ με λόγια θερμά και γεμάτα πατριωτισμό εμψύχωσε τους μαχητές και τους έγκλειστους, οι οποίοι είχαν αποφασίσει να αγωνιστούν μέχρι θανάτου και αγωνίστηκε, μάλιστα και ο ίδιος με το σπαθί στο χέρι, για να εμποδίσει, μαζί με τους άλλους μαχητές, την είσοδο των Τούρκων στη μονή. Όταν, όμως, διαπίστωσε ότι όλα είχαν χαθεί και δεν υπήρχε πια ελπίδα σωτηρίας, τότε έδωσε εντολή στον Κωστή Ιαμπούδακη να βάλει φωτιά στην πυριτιδαποθήκη. Ο Γιαμπούδακης υπάκουε στη διαταγή του Γαβριήλ και το Αρκάδι ανατινάχτηκε στον αέρα και έθαψε στα ερείπια του πολλούς από τους υπερασπιστές του, μαζί και 2000 Τούρκους. Πάντως, κακώς αποδό-

Ιηρεία σ' αυτόν η ανατίναξη του Αρκαδιού, ενώ ο Γαβριήλ είχε μόνο την έμπνευση και εκτελεστής υπήρξε ο Κωστής Γιαμπούδακης. Ο θρυλικός ηγούμενος Γαβριήλ επέζησε από την ανατίναξη, αλλά βρήκε ένδοξο θάνατο μέσα στη μονή του, την ίδια μέρα (9 Νοεμβρίου 1866), όταν σκοτώθηκε μυχόμενός εναντίον των Τούρκων.

Οι Τούρκοι, μόλις μπήκαν στο κατεστραμμένο Αρκάδι, έκοψαν το κεφάλι του Γαβριήλ και το περιέφεραν ως τρόπαιο μέσα στο στρατόπεδό τους, ξεσπώντας με τον τρόπο αυτό το θυμό τους επάνω στο πτώμα του Γαβριήλ. Έτσι, με τη θυσία του αυτή, ο Γαβριήλ κατατάχτηκε επάξια στο Πάνθεο των ηρώων της Ελληνικής Επανάστης και το όνομά του έγινε θρύλος για τις μεταγενέστερες γενιές. Τάφηκε στο σταυρό της Μονής. Σώθηκαν πολλά αγαμνηστικά αντικείμενά του, όπως άμφια, ποτήρια με το μονόγραμμά του, κομβολόγια κ.λπ., τα οποία σήμερα φυλάγονται στο μουσείο της Μονής Αρκαδίου αλλά και σε άλλα μέρη της Κρήτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Εφημ. Βήμα, φ. 4536/17.12.1959, 4537/18.12.1959.

Τιμοθέου Βενέρη, *Το Αρκάδι διά των αιώνων*, Αθήναι 1938, 246 κ.ε.

Κωστή Ηλ. Παπαδάκη, «Η Αρκαδική εποποίia στη ρομαντική ποίηση του 10^{ου} αιώνα», *Κρητολογικά Γράμματα*, τ. 12 (1996), 188, 190, 193, 194.

δ'. Αναμνηστικές στήλες (με τη σειρά της χρονολογίας που στήθηκαν)

1. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΧΛΑΣ

Είδος: αναμνηστική στήλη

Υλικό: μάρμαρο

Χώρος: Λεωφόρος Εμμ. Παχλά (παλιά εθνική οδός, συνέχεια της οδού Μαλαντσού).
Σχολική Χωροφυλακή – Περβόλια).

Αποκαλυπτήρια: 15.9.1963

Επιγραφή:

ΕΔΩ ΉΤΑΝ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΠΟΥ
ΕΖΗΣΕΝ ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΗΡΩΕΣ
ΤΟΥ ΑΡΚΑΔΙΟΥ – 1866 –
Ο ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΧΑΛΑΣ
ΟΠΔΑΡΧΗΓΟΣ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΧΔΑΣ (1829-1866)

Ο Εμπανουήλ Παχλάς γεννήθηκε το 1829 στα Περιβόλια Ρεθύμνου. Τα που υπήρξεν, με το αδούλωτο φρόνημα των Κρητικών έκλεινε μέσα στην ψυχή του όλο το φλογερό πόθο της ελευθερίας και το ασύραστο μίσος για το βάρβαρο κατακτητή και δυνάστη.

Ο απλός εκείνος κτίστης, στο επάγγελμα, με το όμορφο παραστήμα και με μια φυγή γεμάτη Χριστό και Πατρίδα, κατόρθωντε να μην αφήνει να σβήσει από τις καρδιές των χωριανών του η φλόγα του χριστιανισμού και του πατριωτισμού. Παντρεύτηκε από τον Κάστελο Ρεθύμνης τη Χρυσή Εμμανουήλ Καλαϊτζάκη και απέκτησε μαζί της δύο θυγατέρες.

Όλη τη ζωή του τη διέθεσε στην υπηρεσία της πατριδάς και όλοι του οι αγωνες απο-
σκοπούσαν στη λευτεριά της Κρήτης και, αργότερα, στην ένωσή της με την Ελλάδα.

Όταν άρχισε η Κρητική Επανάσταση του 1866, η Επαναστατική Επιτροπή, που είχε την έδρα της στο Αρκάδι, διόρισε τον Παχλά ωπλαρχηγό. Το στρατηγείο του ήταν το σπίτι του, στα Περιβόλια, ένα σπίτι διώροφο και εκεί δεχόταν τους φίλους αγωνιστές, όταν σχεδιάζαν να χτυπήσουν φανερά ή κρυφά το βάρβαρο κατακτητή. Πρωτοπαλίκαρό του ήταν ο αδερφός του Χαράλαμπος και επιστήθιος φίλος του ο Κωστής Γιαμπούδακης, ο άλλος μεγάλος ήρωας και πυρπολητής του Αρκαδιού, από το Άδελε. Στις ταχτικές συγκεντρώσεις που έκαναν στο σπίτι του Παχλά, έπαιρναν μέρος, εκτός από τον αδερφό του Χαράλαμπο, ο Στυλιανός Φουρναράκης, ο Κώστας Λαζαρίδης, ο Νίκος Κολομπάκης, ο Κώστας και Βασιλης Αθανασάκης, ο Μανούσος Τζουστάκης, ο Θεόδωρος Αλυσανδράκης και άλλοι πολλοί συναγωνιστές του. Όλοι οι παραπάνω, αργότερα, ακολούθησαν τον Παχλά στο Αρκάδι και έριξαν μαζί του μαρτυρικό αλλά ένδοξο θάνατο.

Το 1866 η Επαναστατική Επιτροπή κάλεσε τον οπλαρχηγό Παχλά να παρουσιαστεί στη Μονή. Τα δάκρυα της συζύγου του Χρυσής δεν μπόρεσαν να τον λυγίσουν. Οδήγησε την οικογένειά του στο Μέρωνα Αμαρίου και ο ίδιος, μαζί με του αδερφό του Χαράλαμπο και τα άλλα παλικάρια του, πήγε στο Αρχάδι.

Η αρρώστια της κόρης του, της Στυλιανής, αναγκάζει τη σύζυγό του να τον καλέσει κοντά στο παιδί του, που κινδύνευε σοβαρά. Καθώς έβγαινε από τη Μονή μόνος και άσπλος, συνάντησε το Μυλοποταμίτη οπλαρχηγό Ιωάννη Κούβο με τους άνδρες του. Ο Κούβος, φίλος του Παχλά, που είχαν μάλιστα «χέρα δοσμένη» να του βαφτίσει το παιδί που επρόκειτο να γεννήσει η Χρυσή, τον παρακαλεί να μείνει μαζί του στη Μονή, για να ξεκουραστούν οι άνδρες του και την άλλη μέρα θα πήγαναν μαζί στο Μέρωνα. Έκανε το χατζή του φί-

Δεν μπόρεσε, όμως, να φύγει πια, γιατί οι Τούρκοι σε δύο μέρες, 8 Νοεμβρίου 1866, πολιόρκησαν στενά το Αρκάδι. Εκεί έζησε όλη τη φρίκη του πολέμου, τις μέρες που βάσταξε η πολιορκία, πολεμώντας γενναία και ενθαρρύνοντας τους άνδρες του. Στο τέλος, η «Κουτσαχείλα Μπουμπάρδα» γκρεμίζει τη Δυτική πύλη και τα εχθρικά στίφη εισέρχονται στην αυλή του Μοναστηριού, όπου συνάπτονται επικές γιγαντομαχίες.

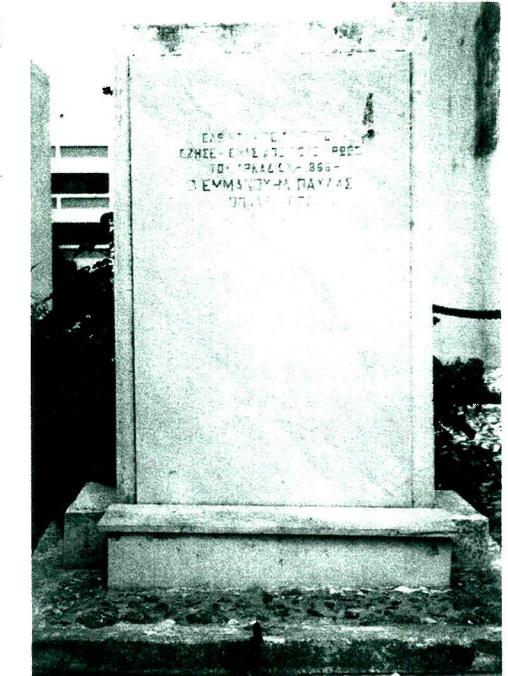
Δέκα ήρωες, με επικεφαλής τον Παχλά, βγαίνουν από τη μικρή Δυτική Πύλη, το «πορτάκι», με τα σπαθιά στα χέρια, για να πλευροκοπήσουν τον εχθρό. Οι Τουρκοαιγύπτιοι, όμως, είναι χιλιάδες. Σκοτώθηκαν, πάντως, πολλοί από τα σπαθιά του Παχλά και των συντρόφων του. Υστερά, όμως, οι γενναίοι εκείνοι περικυκλώθηκαν από πολυάριθμους εχθρούς, οι οποίοι και τους κορμάτισαν. Το κεφάλι του Παχλά θρέθηκε ξεγωρισμένο από το κορμί του έχοντας πάνω 8-9 σπαθιές!!

Ο σπλαχνηγγός Μανόλης Παχλάς, ο Περιβολιανός κτίστης, είχε κτίσει για ύστερη φορά, βάζοντας τη φορά αυτή πέτρα το κορμί του, στο κτίριο της Κρητικής Λέυτεριάς!...

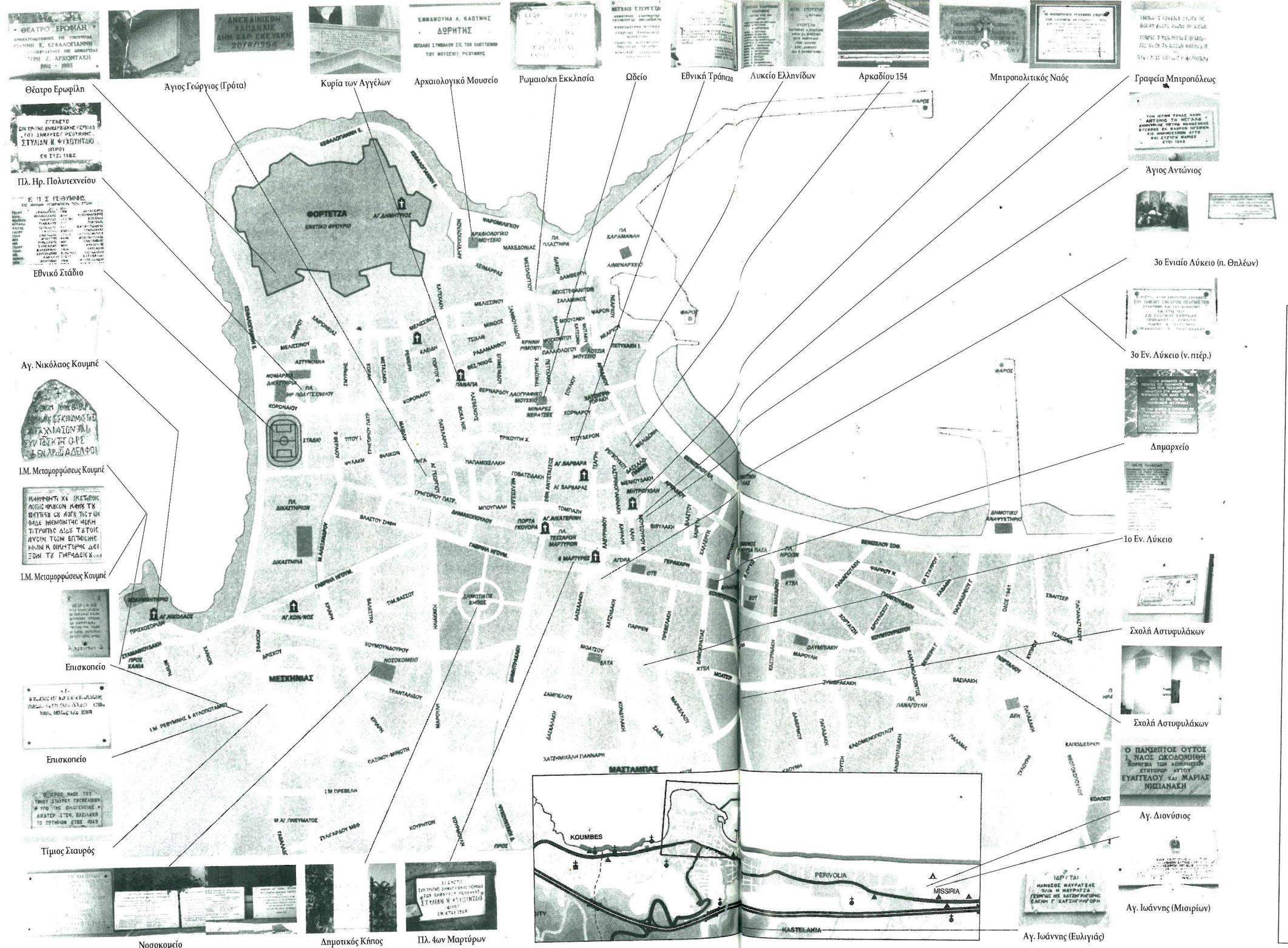
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Στυλ. Μαυράκη, Περιβόλια Ρεθύμνου, Ρέθυμνο 1995.

Κωστή Ηλ. Παπαδάκη – Αλκιβ. Μαυράκη, Τμηματικές εκδηλώσεις για την Αρχαδί-
κή Εθελοθυσία και τον Εμμ. Παχγά, έκδοση Πολιτιστικού Συλλόγου Περιβο-
λίων–Μισιρίων, Περιβόλια, 7.11.1997.

Εικ. 46. Αναμνηστική στήλη Εμ. Παχλά.

Ενεπίγραφες Πλάκες Ρεθύμνου

Πρόδραμα Β' βάθμιας Πριβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Ι.Ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΡΕΘΥΜΝΗΣ - Τμήμα Β5 - Σχολ. Έτος 1998-1999

Συντονισμός - Επιμέλεια: ΚΟΣΤΗΣ Η. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

Σύνταξη ιπουργαρικών διαγραμμάτων - φωτογραφιών: ΒΑΣΙΛΗΣ Μ. ΣΙΜΙΤΖΗΣ

Τοπογραφικό διάγραμμα από ΟΠΕ - Τηλεφωνικός Καταλόγος Κρήτης 1998

ΑΝΔΡΙΑΝΤΕΣ

ΠΡΟΤΟΜΕΣ

Α/Α ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ	ΕΙΔΟΣ ΓΑΓΗΤΟΥ	ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΙΜΩΜ. ΠΡΟΣΩΠΟΥ	ΓΛΙΚΟ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
1 Άγνωστος Στρατιώτης	ανδριάντας	αφηρημένο πρόσωπο	μάρμαρο
2 Κωστής Γιαμπουδάκης	ανδριάντας	αγωνιστής-ήρωας	ορείχαλκος
3 Ελευθέριος Βενιζέλος	ανδριάντας	πολιτικός	ορείχαλκος
4 Ηαντελής Πρεβελάκης	ανδριάντας	λογοτέχνης	ορείχαλκος
5 Η Γυναίκα της Κρήτης	ανδριάντας	αφηρημένο πρόσωπο	ορείχαλκος
6 Κωστής Μουντάκης	ανδριάντας	καλλιτέχνης	ορείχαλκος
7 Σκεπτόμενη Κόρη	ανδριάντας	αφηρημένο πρόσωπο	ορείχαλκος
8 Νικόλας Ασκούτσης	προτομή	πολιτικός	ορείχαλκος
9 Εμμανουήλ Τσουδερός	προτομή	πολιτικός	μάρμαρο
10 Στυλιανής Δημητρακάκης	προτομή	πολιτικός	ορείχαλκος
11 Αλέξανδρος Κουνδουράκης	προτομή	αγωνιστής-ήρωας	μάρμαρο
12 Χρίστος Τζιζάκης	προτομή	στρατιωτικός	ορείχαλκος
13 Εμμανουήλ Παπαδογιάννης	προτομή	πολιτικός	ορείχαλκος
14 Ευάγγελος Φραγκιαδάκης	προτομή	αγωνιστής-ήρωας	ορείχαλκος
15 Στυλιανός Κλειδής	προτομή	αγωνιστής-ήρωας	ορείχαλκος
16 Κωστής Ηαπαδάκης	προτομή	δημοσιογράφος	μάρμαρο
17 Γεώργιος Χατζιδάκης	προτομή	επιστήμονας	ορείχαλκος
18 Καλλυπή Γιωλούντα	προτομή	αγωνιστρια-ηρώιδα	ορείχαλκος
19 Παύλος Βαρδινογιάννης	προτομή	πολιτικός	ορείχαλκος
20 Ανάχλυφο της Δόξας	ανάχλυφο	αφηρημένη-συμβολική έννοια	μάρμαρο
21 Τίτος Πετυχάκης	ανάχλυφο	δήμαρχος	ορείχαλκος
22 Λαζαρίτης σήμα θυσίας κτορικής περίοδου 1941-45	ανάχλυφο	αφηρημένο πρόσωπο	μάρμαρο
23 Μνημείο Δόξας - Μνημοσύνης	ανάχλυφο	αφηρημένη-συμβολική έννοια	μάρμαρο
24 Ηγούμενος Γαβριήλ	ανάχλυφο	κληρικός-αγωνιστής	μάρμαρο
25 Αφέωρωμα στο Μαθητή	ανάχλυφο	αφηρημένο πρόσωπο	μάρμαρο
26 Μνημείο της Ελευθερίας	ανάχλυφο	αφηρημένη-συμβολική έννοια	μάρμαρο
27 Τα Δελφίνια	σύμπλεγμα	αφηρημένη-συμβολική έννοια	ορείχαλκος
28 Μνημείο των Ηροτικών	αναμνηστική στήλη	αφηρημένη-συμβολική έννοια	μάρμαρο
29 Εμμανουήλ Παχλάς	αναμνηστική στήλη	αγωνιστής-ήρωας	μάρμαρο
30 Κρήτη 1941	αναμνηστική στήλη	ιστορική αναπαράσταση	ορείχαλκος
31 Ευάγγελος Χομπίτης	αναμνηστική στήλη	αγωνιστής-ήρωας	μάρμαρο
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ			
32 Αρχαι. Γρηγόριος Βορριαδάκης	προτομή	χλευαίνεις - κοινωνικής σκαπανέας ορείχαλκος	
33 Καλλιρρόη Παρρέν	προτομή	κοινωνικής σκαπανέας	μάρμαρο
34 Στυλιανός Μανιουδάκης	προτομή	αγωνιστής - ήρωας	ορείχαλκος

ΧΩΡΟΣ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗΣ ΓΑΓΗΤΟΥ	ΧΩΡΗΣ ΤΟΥ ΓΑΓΗΤΟΥ	ΓΑΓΗΤΗΣ	ΑΙΓΑΛΕΩΤΗΡΙΑ
Πλατεία Αγνώστου Στρατιώτη	Σύνταξη ερανικής επιφυτώσης με πρόσθιο την Μάνη Τράκιανα	Δ. Ν. Περάκης (1930)	9.11.1930
Πλατεία Τσον Μαρτύρων	Δαπάνες Γενικού Επιτελείου Στρατού	Γιάννης Κανακάκης	10.11.1966
Πλατεία Δημοκρατίας (Δημαρχείου)	Σύλλογος Ρεθυμνίων Αποχώρ. «ΤΟ ΑΡΚΑΔΙ»	Γιάννης Κανακάκης	12.6.1978
Πλατεία Δημοκρατίας (Δημαρχείου)	Γ. Παππάς δωρεάν φιλοτέχνησης	Γιάννης Παππάς (1976)	15.3.1986
Παραλία (Ενετικό λιμάνι)	Σωλήνως Ρεθυμνίων Αποχώρ. «ΤΟ ΑΡΚΑΔΙ»	Ν. Ι. Γεωργίου (Αθήνα 1990)	25.3.1991
Συρβάλι οδών Κακαντζάκη & Σωμεριάνη	Επιταρφές «Μνήμη Κωστή Μουντάκη» Ηραξ. Τζανουάρινος	Ηραξ. Τζανουάρινος	25.9.1997
Ευλιγιάς	Γ. Παππάς δωρεάν φιλοτέχνησης	Γιάννης Παππάς	1988
Δημοτικός Κήπος	Στη Βενέζ. Κ. Αντωνίου Χαρ. & Ήρα Μαντου. Γ. Βαγγέλης. Χ. Αντωνίου. Γ. Τσαλδάνης. Σ. Φωτιάδης	Γιάννης Κανακάκης	13.11.1965
Πλατεία Ηρώων Πολυτεχνείου	Τράπεζα Ελλάδος	• Γιαννούλης Χαλεπάς (1937)	23.5.1963
Πλατεία Ηρώων Πολυτεχνείου		Γιάννης Κανακάκης	24.5.1964
Στρατολογία	Διπλόν της μητρός του Μαρίας Ι. Κουνδουράκη	Ιωάννης Κ. Τρέζος	Ιούλιος 1964
Πλατεία Ηρώων Πολυτεχνείου	Αγωνιστές Εθνικής Αντιστάσης ψήνοι και συνεργάτες του Δωρεά Λαδελφών Βαρδινογιάννη με πρωτοβουλίας Μ. Α. Καπετανάκη στο Ροδακίνον	Γιάννης Κανακάκης	24.8.1969
Δημοτικός Κήπος		Μ. Ν. Μωραΐτης	7.5.1971
Δημοτικός Κήπος		Στρ. Ι. Φιλιππόπης (1965)	6.6.1976
Πλατεία Ηρώων Πολυτεχνείου		Δημήτρης Γεντέκος	31.7.1977
Πλατεία Δημοκρατίας (Δημαρχείου)	Η οικογένειά του	Ν. Γ. Ηαρασκενάς	1.6.1980
Νοσοκομείο	Πολεμικό Μουσείο	Β. Καπάντας	10.5.1981
Δημοτικός Κήπος	Αδελφοί Βαρδινογιάννη	Π. Γ. Τζανουάρινος	24.5.1981
Γήπεδο Σχολής Αστυφυλάκων	Δι έργου οικράτων Ελληνικής Βιοτελής Χωροφύλακτης	Γιάννης Κανακάκης	21.5.1954
Δημοτικός Κήπος	Τα παιδιά του	Ν. Σοζιαλάκης	4.9.1977
Πλατεία Τσον Μαρτύρων	«Δεσπότης» Μελέτη Εθνικής Αντιστάσεως	Ν. Σοζιαλάκης	1979
Κεντρική πλατεία 44ου Σ.Π.		Γιάννης Κανακάκης	1979
Πλατεία Μητροπόλεως	Σύλλογος Ρεθυμνίων Αποχώρ. «ΤΟ ΑΡΚΑΔΙ»	Αντώνης Καραγάλιας (1980)	25.5.1980
Πλατεία Βίκτωρος Ουγκώ	Απόφοιτοι Γυμνασίου Αρρένων 1950	Αντώνης Καραγάλιας	17.8.1980
Παραλία Μισιφίων		Γιάννης Κανακάκης	1982
Νέα προσδήτα	Απόφοιτοι έτους 1948	Γιάννης Παρακάλης	26.8.1986
Συρβάλι οδών Κουρμούρη & Β. Ουγκώ	Δήμος και Σύμα Ελλήνων Προσκόπων	Αναρρη περπάν τα μεσόνεργα 31.12.1992	15.9.1963
Λεωφόρος Παχλά (Περιβόλια)		Ross J. Bastiaan	(;) 1996
Πλατεία Δημοκρατίας (Δημαρχείου)			(;)
Συμβολή οδών Κουρμούλη & Κονδυλάκη			

Λύκειος γήρος Κυρίας των Αγγέλων Σύλλογος Ρεθυμνίων Μικρασιατών Βασιλης Βασιλης 31.10.1999
 Παραλία - Λύκειο Ελληνίδων Λύκειο Ελληνίδων Ρεθύμνου Μάρκος Γεωργιλάκης φιλοτέχνειται Η αναρρη περπάν τα μεσόνεργα 31.12.2000
 Η αναρρη περπάν τα μεσόνεργα 31.12.1992 Μαρχ. της Κρήτης 20-21.5.2000

ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

ΠΛΑΚΕΣ

Α/Α Χωρος	Είδος Ενεπιγραφής	Είδος Κτισμάτος	Θέση
1 Αρχαιολογικό Μουσείο	Ευεργέτης	Δημόσια Γ' πηρεσία	Παλιά Πόλη
2 Θέατρο Ερωφίλη (Φορτέτσα)	Δημιουργός	Θέατρο	Παλιά Πόλη
3 Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία	Κτητορική	Εκκλησία	Παλιά Πόλη
4 Ιερός ναός Κυρίας των Αγγέλων	Κτητορική	Εκκλησία	Παλιά Πόλη
5 Ιερός ναός αγίου Γεωργίου (Γρότα)	Κτητορική	Εκκλησία	Παλιά Πόλη
6 Ιερός ναός αγίου Γεωργίου (Γρότα)	Ανακαίνιση	Εκκλησία	Παλιά Πόλη
7 Εθνικό Στάδιο Ρεθύμνου	«Εις μνήμην» προσώπων	Αθλητικός χώρος	Παλιά Πόλη
8 Πλατεία Ηρώων Πολυτεχνείου	Δημιουργός	Πάρκο - δρόμος	Παλιά Πόλη
9 Ωδείο	Ευεργέτες	Κοινωφελές ίδρυμα	Παλιά Πόλη
10 Λύκειο Ελληνίδων	«Εις μνήμην» προσώπων	Κοινωφελές ίδρυμα	Παλιά Πόλη
11 Εθνική Τράπεζα	«Εις μνήμην» προσώπων	Δημόσια Γ' πηρεσία	Παλιά Πόλη
12 Τουρκική επιγραφή της οδού Αρκαδίου 154	Κτητορική	Ιδιωτική κατοικία	Παλιά Πόλη
13 Μητροπολιτικός Ναός	Κτητορική	Εκκλησία	Παλιά Πόλη
14 Μητροπολιτικός Ναός	Ευεργέτες	Εκκλησία	Παλιά Πόλη
15 Άγιος Αντώνιος	Κτητορική	Εκκλησία	Παλιά Πόλη
16 Γραφεία Μητροπόλεως (παλιό Επισκοπείο)	Κτητορική	Εκκλησιαστικό ίδρυμα	Παλιά Πόλη
17 Πλατεία 4ων Μαρτύρων	Δημιουργός	Πάρκο - δρόμος	Νέα Πόλη
18 Δημοτικός Κήπος Ρεθύμνου	Δημιουργός	Πάρκο - δρόμος	Νέα Πόλη
19 Νοσοκομείο Ρεθύμνης	Κτητορική	Δημόσια Γ' πηρεσία	Νέα Πόλη
20 Δημαρχείο	Αναμνηστική γεγονότων	Δημόσια Γ' πηρεσία	Νέα Πόλη
21 Παλιό Θηλέων	Κτητορική	Σχολείο	Νέα Πόλη
22 Παλιό Θηλέων	Κτητορική	Σχολείο	Νέα Πόλη
23 Παλιό Θηλέων (νέα πτέρυγα)	Κτητορική	Σχολείο	Νέα Πόλη
24 Παλιό Αρρένων	Κτητορική	Σχολείο	Νέα Πόλη
25 Σχολή Αστυφυλάκων	Αναμνηστική γεγονότων	Δημόσια Γ' πηρεσία	Νέα Πόλη
26 Σχολή Αστυφυλάκων	Ευεργέτης - Δωρητής	Δημόσια Γ' πηρεσία	Νέα Πόλη
27 Σχολή Αστυφυλάκων	Ευεργέτης - Δωρητής	Δημόσια Γ' πηρεσία	Νέα Πόλη
28 Άγιος Ιωάννης (Ευλιγιάς)	Κτητορική	Εκκλησία	Συνοικία
29 Ι. ναός Τ. Σταυρού	Κτητορική	Εκκλησία	Συνοικία
30 Νέο Επισκοπείο	Κτητορική	Εκκλησιαστικό ίδρυμα	Συνοικία
31 Άγιος Νικόλαος, Κουμπέ	Κτητορική	Εκκλησία	Συνοικία
32 Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως, Κουμπέ	Αναμνηστική γεγονότων	Μοναστήρι	Συνοικία
33 Άγιος Διονύσιος (Κόρακα Καμάρα)	Κτητορική	Εκκλησία	Συνοικία
34 Άγιος Ιωάννης (Μισιρίων)	Κτητορική	Εκκλησία	Συνοικία